

Magnificencija Rektoriau Jonai Kubiliau!

Kolegos, artimieji, svečiai,

Mūsų, susirinkusių į Šv. Jonų bažnyčią pagerbti ilgamečio Vilniaus universiteto rektoriaus Jono Kubiliaus, didžioji dalis yra jo epochos universiteto auklėtiniai, įskaitant ir Rektoriaus dukrą, sūnų, garbingus Lietuvos žmones. Esame mokiniai, besikreipiantys į savo mokytoją, simboliškai švenčiantį gražią šventę, jau nusineštą vasaros, bet dar sugrąžintą rugsėjui. Suprantame, kad matematikai švenčia atskirą savo šventę – matematikoje yra dalykų, kurie visam laikui susieti su Jonu Kubiliu arba ir pavadinti Kubiliaus vardu. Sveikiname matematikus, tikime Lietuvos matematikos ateitimi.

Gražią rektoriaus šventę švenčiame Vilniuje, kur Jonas Kubilius ir jo šeima įleido šaknis, pasistatė namus, pasodino savo medžius. Švenčiame ir atsigręždami į Eržvilko kraštą, priklausantį istoriškai reikšmingiausiai Žemaitijos daliai, iki šiol saugomai stebuklingai išlikusio Žemaičio paminklo. Gręžiamės į Rektoriaus gimtinę – į gražų lietuvišką ūkį, į tradicinę sodybą Fermų kaime, kurioje išaugo penki sūnūs. Jonas vyriausias; vyriausiems vaikams, ypač sūnams, visada sudėtingesnė lemtis. Sau artimiausiu būsimasis rektorius laikė dvejetainiais jaunesnį brolių Juozą, ypatingo likimo, kalinį, tremtinį, savamokslį poetą. Greta įžymaus matematiko Kubilių šeimoje matome ir humanitarinę prigimtį, kuriai išsiskleisti neleido rūstus laikas. Juozas linko prie knygos, muzikos, dainos, juto artimumą medžiui, gėlei; savo tėviškę vertino kaip svarbiausią žemės vietą. Už nukirstą ažuolą dar jaunas pasižadėjo pasodinti 1000 ažuolų ir pažadą iš esmės tęsėjo, pasodino apie dešimt tūkstančių medžių. (Prigimtinis ryšys su ažuolais; džiaugiamės, kad Jono Kubiliaus pasodintas Saulėtekio ažuoliukas vis kuplesnis).

Pokariu Juozas tapo partizanų ryšininku, rėmėju. Sudėtingą išbandymo laiką patyrė ir Jonas Kubilius, nelikęs nuošalėje. Bet galiausiai pritrauktas mokslo, matematikos pašaukimo. 1948 – ujų pavasarį Juozas Kubilius suimamas, nuteisiamas 25 – eriams. Į Krasnojarsko kraštą ištremiama mama ir brolis Antanas. 1956 - aisiais Juozas grįžta į Lietuvą, remiamas jau gyvenime įsitvirtinusio brolio Jono, vargais negalais įsikuria tėviškėje, neakivaizdiniu būdu atkakliai siekia mokslo, tampa diplomuotu sodininku. Jonas Kubilius, tarsi ir iškilęs į to laiko Lietuvos viršūnes, gyveno savo artimiausių žmonių kalėjimo, tremties šešėlyje. Neužmiršo, nenusigrėžė, kiek galėjo, padėjo, rėmė. Bet niekad apie tai nekalbėjo; ir tada, kai galėjo gauti didelių plusų. Žmogus sau, savo atskirumui, savo likimui, kurį pasirinko.

Mąstydami apie Jono Kubilių, profesorių, akademiką, rektorių, apie didžiulę jo reikšmę Lietuvai, lietuviškumui, susitinkame su gabių Lietuvos kaimo žmonių šeima, su likimais jaunų vyrų, gimusių praėjusio amžiaus trečiojo dešimtmečio pradžioje, viduryje. Karas ir pokaris užklupo juos pačioje jaunystėje, apsisprendimai buvo sunkūs, skausmingi, dramatiški. Likimai lūžo lyg medžiai. Tiesių ir vienaprasmiškai teisingų kelių nebuvo. Vieno brolio likimas toks, o kito visai kitoks. Jonas Kubilius yra rūpinęsis tėviške, brolio Juozo likimu, jo eilėrašciais, kuriuos pats perrašė mašinėle. Tai galima suvokti ir kaip norą gražinti skolą. Ne savo – likimo skolą. Juozas, politinis kalinys, tarsi prisiėmė sunkiąją, skaudžiąją gyvenimo dalį. Bet brolių solidarumas, šeimos solidarumas išliko. Kubilių šeimą galima matyti kaip Lietuvos ūkininkų likimo modelį susėtinguose gyvenimo vingiuose. Esminiai dalykai, išugdyti tėvų, tradicinio gyvenimo tradicijos – laikytis tėviškės, savo žemės, kalbos, ištikimybės saviesiems. Kiek žmogus bepasiektų, kaip toli jo nenuvestų likimas, turi likti atsigręžęs į prigimties vietą, į savuosius. Viename brolio Juozo Kubiliaus eilėraštyje sakoma:

Ir kas nuo Aukščiausiojo skirta

Lig galo reikės juk ištvirt.

Gal Sibiro žemėj numirti,

O gal ir sugrįžti gyvent?

1948 – ujų ruduo... Viena sunkiausių laiko atkarpų XX amžiaus antrosios pusės lietuvių istorijoje. Itin suintensyvinta žmonių sąmonė – pasirinkti, apsispręsti, ištvirti. Išbūti tarp gyvenimo ir mirties. Juozas Kubilius savo tekstais liudijo šią savijautą, savo būsenų, išgyvenimų jungimą su Aukščiausiojo valia. Dalis jo eilėraščių yra persunkti religinio jausmo, perimto iš motinos Petronėlės Giedraitytės – Kubilienės (1891 – 1985). Daug dirbusios, kentusios, išauginusios penkis sūnus, ilgai gyvenusios. Tegu būna pagerbtas jos atminimas.

Šia savo kalbos dalimi, susieta su pirminiais namais, brolio, politinio kalinio ir poeto, likimu, bandau papildyti mums labiau žinomą racionaliąją Rektoriaus asmenybės pusę. 70 – mečiui skirtame leidinyje esu bandžiusi aptarti Joną Kubilių kaip racionalų žmogų, vykdžiusį Algirdo Juliaus Greimo pokariu išsakytą mintį, kad lietuvių tautai reikia išmokti protu, o ne jausmais nagrinėti visas žmogiškąsias ir tautines vertybes. Jonas Kubilius iš tiesų žengė proto keliu. Sudėtingose ir dramatiškose XX a. antrosios pusės peripetijose Jonas Kubilius priklauso negausiai

sąmoningiausių lietuvių tautos žmonių grupei. Kalbame apie vieną ryškiausių XX a. antrosios pusės Lietuvos asmenybių: didelio autoriteto mokslininką matematiką, Vilniaus universiteto vadovą, daugelio Lietuvos žmonių sąmonėje ir nelaisvo gyvenimo sąlygomis įtvirtinusių universitetą kaip visuotinės reikšmės simbolį. Du ryškiausi Jono Kubiliaus sąmoningosios veiklos barai, vienodai svarbūs. Visuotinesnis -- Vilniaus universiteto saugojimo ir kūrimo – iki išskilmingo 400 metų jubiliejaus šventimo 1979 metais, suteikęs Lietuvai viešo pasididžiavimo džiaugsmą ir įtvirtinusio universiteto tęstinumą, tarsi nušvitusį aukso raidėmis: *Alma mater Vilnensis*. Antroji Jono Kubiliaus sąmoningoji idėja -- Lietuvos matematikų ugdymas, pradėtas nuo pačių jauniausių, sukuriant racionaliai apgalvotą sistemą: „atviros durys“ namuose, moksleivių matematikos olimpiados, seminarai, konferencijos, darbų rinkiniai. Žymiausias Lietuvos matematikas, matematikos profesorius, Jonas Kubilius yra ir individualių principų pedagogas. Įsitikinęs, kad pedagogo galia didelė, niekad neužmiršęs gerą žodį ištarti ir savo mokytojams. Įžengdamas į Šv. Jonų bažnyčią, Rektorius visada gali prisiminti ne tik 1940 – uosius metus, kai čia pirmą kartą išgirdo savo matematikos mokytojo brolio kunigo Alfonso Lipniūno žodžius, bet ir savo pastangas universitetui šventovę atgaunant, restauruojant, tvarkant, gražinant šventumo statusą. *Du Jonai*, -- sakydavo universiteto senbuviai, apie 1978 – uosius, matydami Rektorių Skargos kieme, pakėlusį galvą į bažnyčios kryžius. Tyliau pridurdavo: *didysis ir mažasis...*

Matematika yra aukščiausia poezija, -- ištarė Rektorius vieną šviesesnę akimirką. Poezija yra aukščiausia matematika, nors ji pati to ir nežino, -- džiaugiasi galėdama atsakyti Rektoriui, nos ir supratau, kad rizikuoju. Rektorius, kaip atsimename, nemėgo nei „pataisų“, nei „papildymų“. Buvo demokratas, veikiantis stipria valia. Bet netikėtai su mano žodžiais sutiko, o netrukus per Universiteto bibliotekos direktorę gavau kvietimą apsilankyti namuose ir susipažinti su asmenine biblioteka, kurioje man, jaunai literatūros dėstytojui, teko pirmą sykį viešai matyti knygas, stropiai saugomas specfonduose. Taip pat ir didžiulį poezijos rinkinį, *anos Lietuvos poezijos viršūnes*.

Gal ir dėl to neužmirštamo įspūdžio šiandien noriu pažvelgti į tą Jono Kubiliaus, įžymaus matematiko ir ilgamečio Vilniaus universiteto rektoriaus, asmenybės ir veiklos pusę, kuri susijusi su humanistika, humanistinėmis idėjomis. Su lietuviškumo strategija: kas žino, kaip ir kokia kaina Vilniaus universitete, kitose aukštosiose mokyklose nė akimirką neužgeso lietuvių kalba, nors ne kartą siekta tai

padaryti, ir koks vaidmuo čia teko Jonui Kubiliui. Labai svarbi Rektoriaus mintis iš pokalbio su Arvydu Juozaičiu 1996 metais: „Aš nebuvo grynas „technokratas“. Universitetą administravau laikydamasis stiprios humanitarinės pakraipos“. Tai principinė pozicija, ir ji labiausiai turėtų būti įsidėmėta – kaip svarbi perspektyva. Humanitarinė pakraipa reiškė ne tik humanitarines studijas, bet bendresnį universiteto humanizavimą. Nebuvo lengva to siekti, pernelyg žemos buvo ideologinės lubos, bet svarbus ir pats siekinys, kilęs iš supratimo, kad universitetas, tuomet vienintelis, yra itin svarbus lietuvių tautai, kad jis primena valstybingumą, aukštas tradicijas, istoriją. Humanizuoti – vadinasi, siekti ne tik paprastų dalykų (studentų dalyvavimo meno saviveikloje, moksliniuose ir kūrybiniuose sambūriuose, tuo laiku svarbioje SMD veikloje), bet ir remtis asmenybėmis, turinčiomis ir savo atskirą valią. Rektorius mėgo ir vertino gabius žmones, buvo nepakantus agresyvioms vidutinybėms. *A, pilkieji docentai*, -- sakydavo, ir kartais man atrodydavo, kad tai gali būti įžeidu (pati buvau docentė), bet sakydavo taip – į nieką neatsižvelgdamas. Taip, visi miške medžiai, bet juk yra ir ažuolų. Žiūrėti, kad jų būtų.

Žemaičių ūkininkų sūnus, tėvo ir motinos išmokytas dirbti, nemeluoti, žiūrėti teisybės, kiek tai įmanoma. Bet nebūtinai pulti kaktomuša, apeik kliūtį, jei gali apeiti. Išlaikyti universitetą, išsilaikyti. Ir šias pozicijas galima išvesti iš pirminės žemdirbio ūkininko patirties, iš pirminės abėcėlės, mokiusios prisitaikyti, taip pat ir prie gamtinių sąlygų. Abėcėlės, galinčios veikti ir universalesniu planu. Svarbiausia Universiteto idėja, priimtina Rektoriui, -- tai kultūros, dvasios, proto universalumo idėja. Ji pasirodo ir išsiskleidžia tik dirbant. Ir šiandien Rektorius, jei kreiptųsi į jaunos žmones, pasakytų: išmokite dirbti, prasmingai dirbti, kitaip nerasite vietos po saule. Darbo niekas negali pakeisti. Ir Rektoriaus poste Jonas Kubilius išsilaikė ne tik sugebėjimu orientuotis, laviruoti sudėtingomis politinėmis, ideologinėmis sąlygomis, remtis diplomatiniais įgūdžiais, daryti mažesnes nuolaidos dėl svarbesnių dalykų. Jam padėjo ir rūstus matematiko darbas, gabumais ir atkakliu triūsu įgytas mokslinis svoris. Kaip matematikas buvo žinomas pasaulyje, negalima buvo to nepaisyti. Sunki rektorystė, nepabaigiami sprendimai, rūpesčiai, reikalingi ir tušti „dalyvavimai“ nesunaikino matematiko; ne toks jau dažnas atvejis. Ir lietuvių, kurio tautinės ambicijos nelaisvės metais labiausiai buvo sutelktos į lietuvių kalbą; į lietuvių mokslininkus, neužsidarančius siaurame specialybės kiaušte, suvokiančius kam ir dėl ko dirba, prisiimančius lietuvių inteligentų ugdymo našta.

Jau vėliau, bet pačioje nepriklausomybės pradžioje, paprašytas pasakyti, kas yra inteligentas, Rektorius, kaip įprasta, minėjo žinias, akiratį, moralines nuostatas. Ir staiga pridūrė: „Pasiryžimas nuveikti ką nors gera visuomenės labui – irgi būtinas inteligento bruožas“. Juto iš savo patirties. Reikalavimas inteligentui, įrašytinas į inteligento apibūdinimus: pasiryžimas nuveikti ką nors gera visuomenės labui. Visada turėjo prieš akis Justiną Marcinkevičių, laikė jį inteligento etalonu, besąlygiškai juo pasitikėjo. Visais iškilmingais atvejais norėjo, kad poetas būtų universitete, kad skaitytų kūrybą, kalbėtų. Neabejojo, kad ne tik kūryba, bet ir mąstymo lygiu yra vertas akademiko vardo, tad formavo svarbią, bet iki šiol neišsitvirtinusių kūrybos ir mąstymo vienovės lygtį. Vilniaus universitetas Justinui Marcinkevičiui buvo svarbiausia Vilniaus vieta. Ne be Rektoriaus įtakos.

Kolegos, iškilmingo posėdžio dalyviai, svečiai, Jono Kubiliaus artimieji!

Kiekvienas mūsų, kuria nors likimo gija susijusių su Vilniaus universitetu, ypač tie, kurie ateiname iš Jono Kubiliaus epochos, turime atskirą santykį su , Rektorium, atskirų minčių.

Tegu bus leista ir man pasakyti kelis asmeniškų žodžius. Praėjus didžiajai sąmoningo gyvenimo daliai, noriu padėkoti savo Rektoriui už tai, kad dar trečiame kurse iš jo rankų gavau pirmąjį mokslinį „sertifikatą“ – diplomą už SMD konferencijoje skaitytą pranešimą. Ir už vieną sunkiausių savo gyvenimo dienų po pokalbio su Rektoriumi, kai baigiau tuometinę aspirantūrą. Rektorius ištarė norįs, kad likčiau universitete, Lietuvių literatūros katedroje, bet aš turinti suvokti, jog tai ideologinė katedra, nuo jos nenuleidžiama akių... tad turiu padaryti, kas privaloma... Suprato, kad man nelengva. Po pauzės pridūrė ir pats nematęs ir dabar nematęs kitos išeities. Mano tolesniam gyvenimui tikrai turėjo įtakos nelauktas Rektoriaus atvirumas, sutelktas į stipriai, atskirais žodžiais skaidomą ir kirčiuojamą frazę: tauta turi išlikti, universitetas turi būti, žmonės turi gyventi. Ne vienas prisimename tą kietai kirčiuojamą rektoriaus kalbėjimo būdą... Daug atspalvių turėjo tas „kietumas“, įvairiai jį esame patyrę. Ir kai jau dėl mano „kaltės“, dėl „ideologinių pražangų“, kurių nebuvo įmanoma ano meto sąlygomis išvengti, jei tik nors kiek siekta sąžiningiau mąstyti apie literatūrą, ypač poeziją, vėl prasidėjo Lietuvių literatūros katedros tikrinimai ir svarstymai, ir man atrodė, kad dirbti universitete nebegalėsiu, Rektorius, nesikišdamas į triukšmą, galvojo apie mano galimybes išlikti, netrukus leido išeiti mokslinių atostogų ... rašyti daktaro disertacijai, kol tas triukšmas praeis... Tokių atvejų buvo ne vienas.

Nesakau, kad nebuvo kitokių.

Dažnai buvo prasitaria, kad Rektorius skeptiškai žvelgias į moteris mokslininkes, ne itin jomis pasitikįs. Bet gal tik buvo atsargesnis; juk su moterimis sudėtingiau, moterų tvarka komplikuočiau, jų logika nebūtinai tiesinė... Gal elgėsi panašiai kaip jo bendrakartis profesorius, stipriai rektoriaus remtos širdies chirurgijos mokyklos Vilniaus universitete kūrėjas Algimantas Marcinkevičius – moterys šiam įžymiam gydytojui, vadovui buvo „širdelės“, bet užteko susitikti su tikrai ryškia moterim chirurge, kad ištartų: tu ne širdelė, tu chirurgė. Ir Rektorius iš moterų mokslininkių laukė aiškesnio patvirtinimo, kad gali dirbti ir nori dirbti.

Dar pridursiu (gal pravers kokios istorijos paraštėms): tik pradėjusi domėtis feminizmu, moterų rašymu, paskelbusi pirmuosius straipsnelius, mokymo knygelę, iš rektoriaus Jono Kubiliaus (paskambino ir paliko rektorate) gavau iš Amerikos, Anglijos parsivežtas kapitalines moterų studijų knygas (vėliau perdaviau jas universiteto Moterų studijų centrui). Tikriausiai Rektoriaus galvota taip: jei pasaulyje gvildenamos tokios problemos, reikia, kad apie tai būtų mąstoma ir Vilniaus universitete, kad būtų knygų.

Sovietmečiu, kuriam teko kūrybingiausi ir darbščiausi Jono Kubiliaus metai, jis buvo laimėjęs tam tikrą nepriklausomybę; negalėdami rektoriaus kaip nors paveikti, biurokratai numodavo ranka: a, Kubilius, tiek to, neužkabinkim.. Atrodo, kad Jonas Kubilius nieko daugiau ir nenorėjo, tik būti Kubiliumi. 1991 m. rudenį, jau nebe rektorius, ištarė žurnalistei: leiskite man, sulaukusiam nemažo amžiaus, būti tiesiog Kubiliumi. „Su savo pažiūromis, nuostatomis“. Būnant *tiesiog Kubiliumi* praėjo dvidešimt metų. Dalyvaujant Lietuvos rūpesčiuose, Sąjūdyje, seime, universiteto gyvenime, visuose jo renginiuose, Lietuvos Mokslų akademijoje, bet tyliai, mažliai, susikaupus, nesiekiant kalbėti, prieštarauti, siūlyti. Kubilius yra ir lyg nebūdamas.

Tai išmintis – išmintinga ramiai žvelgti į neramų, niekad savo krantų nerandantį gyvenimą.

Mielas Rektoriau,

leiskite Jūsų pagerbimui susirinkusiųjų vardu pasakyti paprastus žodžius: gyvenkite, gyvenkite prisimindamas stiprius pamatus jums davusius gimtuosius namus, ilgaamžę savo motiną, išauginusią penkis sūnus, gyvenkite savo vaikų, vaikaičių ir ištikimų mokinių palaikomas. Gyvenkite mąstydamas, sprendamas

neišsprendžiamas ar tik neišspręstas lygtis, rašydamas Lietuvos matematikos istoriją ramiai žvelgdamas į pasaulį *tiesiog Kubiliaus akimis*.

Kaip Jums skirtuose žodžiuose pasakyta Justino Marcinkevičiaus, jau esate „mūsų istorijos ir mūsų kultūros apibendrintas žmogus“.

Formulė, tiksli kaip matematika.

Viktorija Daujotytė

Universitetas, šv. Jonų bažnyčia

2011 rugsėjo 16 d.